ЗМІСТ

Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму

Подивитись анотацію та купити на **jurkniga.ua**

Анотація

Монографія присвячена сучасним тенденціям глобалізації конституційного права, ключову роль в чому відіграє запозичення та обмін найкращим досвідом захисту прав людини на інституціональному та процедурному рівнях.

Розкрито основні методологічні аспекти розвитку сучасного конституційного права у контексті конституційної ідентичності, глобалізації та правового плюралізму. З точки зору основоположних цінностей і принципів розглядається зміщення акцентів у діяльності публічної влади та засад взаємодії між державами на міждержавному та наднаціональному рівнях.

Порівнюються сучасні моделі захисту конституції, зокрема, в умовах життєвих загроз нації, проаналізовано проблеми забезпечення єдності судової практики, трансформації суверенітету держави та організації публічної влади на мереживо-центричних засадах.

Видання адресоване науковцям, викладачам і студентам юридичних факультетів, фахівцям у галузі публічного урядування, політологам, соціологам, а також практикуючим юристам, експертам та працівникам органів публічної влади, незалежних установ та агенцій, які здійснюють окремі функції публічної влади.

ПЕРЕДМОВА ДО ДРУГОГО ВИДАННЯ

Друге видання цієї монографії виходить завдяки підтримці Видавничого дому «Гельветика» у період, який вносить зміни у сучасні реалії конституціоналізму і це матиме далекосяжні наслідки для його доктрини. Сьогодні червоними лініями конституціоналізму виступають популізм, поляризація в суспільстві, пов'язана із ним політична нестабільність та невизначеність у владних рішеннях. На зламі 2019/20 років прийшов Чорний лебідь у двох іпостасях, який лише наглядно виокремив існуючі проблеми сучасного конституціоналізму.

У глобальній перспективі ці проблеми пов'язані насамперед у поглибленні економічної нерівності у світі загалом та викривленому інституційному дизайні провідних сучасних систем конституціоналізму – англо-американському та європейському (континентальному). Криза сучасних конституційних порядків через призму основоположних цінностей – людської гідності, верховенства права і демократії – проявляється у виникненні нових форм комунікації та пов'язаних із ним процесів обробки масивів інформації та захисту персональних даних. У свою чергу, діджиталізація у праві стосується забезпечення самовизначення та вільного розвитку індивіда в умовах постійної комунікації, процес становлення якої має наповнитися стандартами поваги до людської гідності та підзвітності та підконтрольності публічної влади громадянському суспільству.

Іншим моментом сучасного конституційного порядку є вічна дилема безпеки і свободи. У зв'язку із зростанням впливу популізму спостерігається тенденція до авторитаристських практик урядування, виникає спокуса використання «простих» варіантів вирішення проблем. Особливо небезпечним трендом у такому

контексті є звертання до людських настроїв та емоцій як основних локомотивів ухвалення владних рішень замість раціонального демократичного дискурсу. Тобто ідея Просвітництва поступово витісняється емотиками. Це є джерелом популізму та виправданням авторитарних практик, зокрема вирішення проблем, пов'язаних із епідеміями, стихійними лихами чи протидії тероризму.

Український контекст ще більше ускладнюється. Насамперед, існує чітка проблема подолання постколоніальної спадщини у молодій конституційній демократії. Це відчувається як у відтворенні окремих фрагментів практик урядування колишньої метрополії, так і впливу російської доктрини державного права всупереч національній конституційній традиції України. Як молода перехідна конституційна демократія в Україні так і не здійснила ефективного захисту від представників anciene regime та перенесення фактично постколоніальних практик в урядування, а також існують труднощі у забезпеченні лояльності публічних службовців до цінностей конституційної демократії. Незавершеність реформ, їх непослідовність у силу заплутаного алгоритму дій влади атакує інституційну спроможність держави, яка у своїй діяльності насамперед має бути зв'язаною права і свободами людини. Принаймні на це орієнтує стаття 3 Конституції України, яка покладає сенс існування держави в утвердженні і забезпеченні прав і свобод людини.

Власне ці чинники спонукали мене доопрацювати монографію і видати новий наклад монографії, присвяченої сучасним тенденціям конституціоналізму, особливу в епоху кризи ідей конституціоналізму.

Михайло Савчин,
доктор, професор,
Поляна – Ужгород, 2020

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ **5**

СУДОВІ РІШЕННЯ **6**

ПЕРЕДМОВА ДО ДРУГОГО ВИДАННЯ **9**

ВСТУП **11**
Правовий плюралізм та глобалістика **13**
Конституційна ідентичність та конституціоналізм **15**
Вірність конституції та конституційні інновації **16**
Правовий захист конституції **17**
Сутнісний зміст права та обов'язок захисту **19**
Трансформація публічної влади **20**

ПОДЯКИ **21**

РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЯ СУЧАСНОГО КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА **23**
1.1. Методологія юридичних досліджень у сфері публічного права **23**
Вступ **23**
1.1.1. Засади наукових досліджень у публічному праві **24**
1.1.2. Структура публічного права та межі втручання держави у приватну автономію **27**
1.1.3. Основні підходи юридичних досліджень у публічному праві **30**
1.1.4. Синтетизм у юридичних наукових дослідженнях **32**
1.1.5. Диференціація досліджень на прикладі економічної системи **34**
Висновки **42**
Список використаних джерел **43**
1.2. Окремі аспекти юридичних досліджень у сфері публічного та приватного права **46**
Вступ **46**
1.2.1. Основні підходи до розуміння предмета конституційного права **46**
1.2.2. Конституційне право і «горизонтальний ефект» **48**
1.2.3. Конституційне право та гетерархія сучасного суспільства **52**
Висновки **55**
Список використаних джерел **55**

1.3. Методологія порівняльного публічного права та правовий плюралізм . . . **57**
Вступ . . . **57**
1.3.1. Принципи та загальні правила порівняльно-правових досліджень . . . **58**
1.3.2. Основні сучасні підходи методології компаративних досліджень . . . **61**
1.3.3. Синтетичні та логічні методи дослідження: роль синергетики у порівняльному конституційному праві . . . **66**
1.3.4. Засоби юридичної техніки у компаративних дослідженнях . . . **69**
1.3.5. Конституційна ідентичність та конституційні системи . . . **71**
1.3.6. Застосування зарубіжного права у діяльності конституційної юстиції . . . **73**
Висновки . . . **75**
Список використаних джерел . . . **76**
1.4. Методологія міжнародного конституційного права? . . . **77**
Вступ . . . **77**
1.4.1. Глобалізація права та інтеграційні процеси: проблема конституційних цінностей . . . **77**
1.4.2. Сучасні тенденції захисту прав людини: мондіалізм та культурний релятивізм . . . **83**
1.4.3. Інтернаціоналізація конституційного права та конституціоналізація міжнародного права . . . **86**
Висновки . . . **89**
Список використаних джерел . . . **90**
1.5. Основні доктрини верховенства конституції . . . **91**
Вступ . . . **91**
1.5.1. Огляд основних доктрин конституції . . . **91**
1.5.2. Синтетична теорія конституції: структура конституції і роль судового конституційного контролю . . . **93**
1.5.3. Забезпечення верховенства конституції у контексті верховенства права . . . **99**
1.5.4. Тлумачення Конституції України у світлі верховенства права . . . **104**
Висновки . . . **106**
Список використаних джерел . . . **106**

РОЗДІЛ 2. КОНСТИТУЦІЯ ТА КОНСТИТУЦІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ . . . **108**
2.1. Вихідні засади конституціоналізму в Україні . . . **108**
Вступ . . . **108**

2.1.1. Витоки українського конституціоналізму у світовому контексті . . . **109**
2.1.2. Чинники розвитку конституційної традиції в Україні . . . **112**
2.1.3. Конституційна традиція у структурі конституціоналізму . . . **115**
2.1.4. Основні сучасні риси конституціоналізму в Україні . . . **116**
Висновки . . . **119**
Список використаних джерел . . . **120**
2.2. Українська конституційна традиція та революція . . . **122**
Вступ . . . **122**
2.2.1. Загальна характеристика державності під час правління Януковича . . . **124**
2.2.2. Інституціональні пастки Конституції України і словацький досвід . . . **130**
2.2.3. Проблеми легітимності повернення до конституційного закону № 2222-IV . . . **134**
Висновки . . . **135**
Список використаних джерел . . . **136**
2.3. Континуїтет і конституційна традиція . . . **137**
Вступ . . . **137**
2.3.1. Державний континуїтет . . . **138**
2.3.2. Територіальний континуїтет . . . **140**
2.3.3. Правовий континуїтет . . . **142**
Висновки . . . **147**
Список використаних джерел . . . **148**
2.4. Європейські рамки конституційної реформи . . . **149**
Вступ . . . **149**
2.4.1. Конституційна традиція України як європейська . . . **150**
2.4.2. Головні параметри конституційного устрою: парламентаризм і судовий конституційний контроль . . . **152**
2.4.3. Децентралізація влади та нові грані національного суверенітету . . . **158**
2.4.4. Незалежні органи та установи, конституційні гарантії . . . **161**
2.4.5. Конституційна реформа: надії та реалії . . . **163**
Висновки . . . **169**
Список використаних джерел . . . **170**

РОЗДІЛ 3. СТРУКТУРА КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ ТА ВІРНІСТЬ КОНСТИТУЦІЇ . . . **172**
3.1. Емоційність та раціональність у контексті сучасного конституціоналізму . . . **172**
Вступ . . . **172**

3.1.1. Проблема вибору та конституціоналізм:
огляд основних доктрин . . . 174
3.1.2. Емоційність та раціональність
у призмі теорій соціальної взаємодії . . . 180
3.1.3. Конституційний контроль і проблема вибору . . . 185
3.1.4. Установча влада та проблема вибору . . . 192
3.1.5. Вибір та суспільно-політичні дебати:
до реалізації конституції . . . 196
Висновки . . . 202
Список використаних джерел . . . 203
3.2. Конституційні інновації та вірність конституції . . . 205
Вступ . . . 205
3.2.1. Конституційна ідентичність – фокус: правовий
плюралізм та багаторівневий конституціоналізм . . . 206
3.2.2. Права людини, право на розвиток
та симбіоз людства з природою . . . 208
3.2.3. Роль суду у суспільних інноваціях
та вірність законодавця конституції . . . 211
3.2.4. Вірність конституції та конституційна юстиція . . . 213
3.2.5. Вірність конституції та конституційна традиція
у світлі інтеграційних процесів . . . 218
Висновки . . . 220
Список використаних джерел . . . 221
3.3. Конституційний Суд України та реалізація конституції . . . 223
Вступ . . . 223
3.3.1. Сутність і структура реалізації конституції . . . 224
3.3.2. Дилема верховенства парламенту
та судового конституційного контролю . . . 227
3.3.3. Вплив конституційної юстиції
на суспільно-політичні дебати і суддівський розсуд . . . 231
Висновки . . . 236
Список використаних джерел . . . 237
**3.4. Конституційний Суд України
і динаміка конституційного порядку . . . 239**
Вступ . . . 239
3.4.1. Природа конституційної динаміки . . . 239
3.4.2. Установча легітимність Конституційного
Суду України: роль динамічного тлумачення . . . 243
3.4.3. Пряма дія конституції та конституційний порядок . . . 246

Висновки **248**
Список використаних джерел **249**

РОЗДІЛ 4. ЗАХИСТ КОНСТИТУЦІЇ В УМОВАХ ЖИТТЄВИХ ЗАГРОЗ НАЦІЇ **251**
4.1. Захист конституційних цінностей в умовах екстраординарних обставин **251**
Вступ **251**
4.1.1. Виклики для конституційних цінностей в умовах перехідних демократій **253**
4.1.2. Інституційні пастки Конституції у світлі конституційних цінностей **258**
4.1.3. Основні напрями захисту конституційних цінностей при екстраординарних обставинах **263**
Висновки **271**
Список використаних джерел **273**
4.2. Забезпечення конституційного порядку та стан війни **275**
Вступ **275**
4.2.1. Надзвичайні юридичні режими та забезпечення конституційного порядку **277**
4.2.2. Моделі захисту конституційного порядку при застосуванні надзвичайних юридичних режимів **280**
4.2.3. Прерогативи Президента України при застосуванні надзвичайних юридичних засобів захисту конституційного порядку **285**
4.2.4. Парламентський контроль при здійсненні надзвичайних юридичних режимів **287**
4.2.5. Судовий конституційний контроль при здійсненні надзвичайних юридичних режимів **289**
4.2.6. Юридичні режими воєнного стану та стан війни **291**
4.2.7. Конвенційна війна та неконвенційна («гібридна») війна у конституційному ракурсі **294**
4.2.8. Економічна війна **299**
4.2.9. Кібервійна **302**
4.2.10. Інформаційна війна **304**
4.2.11. Засоби поновлення конституційного порядку на окупованих територіях України **307**
4.2.12. Юридичний режим поновлення конституційного порядку та забезпечення належного урядування на звільнених від окупації територіях **309**

Висновки 312
Список використаних джерел 314

РОЗДІЛ 5. СУДОВА ВЛАДА ТА ЄДНІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНОЇ МАТЕРІЇ 319
5.1. Конституційні принципи та їх інтерпретація 319
Вступ 319
5.1.1. Природа конституційних принципів та балансування між ними 320
5.1.2. Загальні засади інтерпретації конституції та доступ до правосуддя у світлі запровадження конституційної скарги в Україні 324
5.1.3. Основні засади та вимоги тлумачення конституційних принципів 328
5.1.4. Види тлумачення конституції 332
Висновки 341
Список використаних джерел 342
5.2. Забезпечення єдності судової практики у контексті верховенства конституції 345
Вступ 345
5.2.1. Верховенство конституції як основа функціонального зв'язку із конституційною і загальносудовою юрисдикцією 348
5.2.2. Принцип прямої дії конституції у діяльності судів загальної юрисдикції 351
5.2.3. Доктрина горизонтального ефекту конституції та суди загальної юрисдикції 355
5.2.4. Вплив юриспруденції Конституційного Суду України на усталену практику судів загальної юрисдикції 359
5.2.5. Усталена практика судів загальної юрисдикції та інцидентний конституційний контроль 362
Висновки 364
Список використаних джерел 366
5.3. Свобода суддівського розсуду у світлі обґрунтованості рішень судів апеляційної та касаційної інстанцій 368
Вступ 368
5.3.1. Суддівський розсуд та принцип верховенства права 370
5.3.2. Види суддівського розсуду та суддівські стратегії 372
5.3.3. Значення суддівського розсуду у формуванні сталої судової практики 375

Висновки . . . 378
Список використаних джерел . . . 379
5.4. Систематика судового захисту у світлі зобов'язальної природи прав людини . . . 381
Вступ . . . 381
5.4.1. Правова природа конституційної скарги . . . 382
5.4.2. Організація та процедура розгляду справ у Конституційному Суді . . . 387
5.4.3. Преюдиціальний запит як новела у судовій практиці . . . 390
5.4.4. Сутність апеляційного та касаційного перегляду судових рішень у світлі єдності судової практики . . . 392
Висновки або судова правотворчість не розкіш, а засіб захисту прав людини . . . 395
Список використаних джерел . . . 395

РОЗДІЛ 6. ПРАВА ЛЮДИНИ . . . 397
6.1. Права людини як основоположне конституційне рішення . . . 397
6.1.1. Поняття прав людини у сучасній доктрині: основні підходи . . . 398
6.1.2. Гідність людини у структурі прав людини . . . 402
6.1.3. Структура прав людини згідно із змістом речення третього частини другої статті 3 Конституції України як основоположної конституційної норми . . . 404
6.1.4. Сутнісний зміст права як фундаментальна категорія у правовій системі . . . 407
6.1.5. Принцип пропорційності як методологічна основа для визначення легітимних меж втручання публічної влади у приватну автономію особи . . . 411
6.1.6. Структура конституції та поділ влади . . . 415
Висновки . . . 419
Список використаних джерел . . . 419
6.2. Обмеження прав людини . . . 421
Вступ . . . 421
6.2.1. Законність . . . 423
6.2.2. Легітимність (легітимна мета втручання) . . . 424
6.2.3. Зміст критеріїв прав людини . . . 427
6.2.4. Пропорційність (сумірність) обмежень прав людини . . . 430
6.2.5. Вичерпний характер переліку підстав для обмежень прав людини . . . 433
Висновки . . . 434
Список використаних джерел . . . 434

6.3. Гарантії прав і свобод людини **436**
Вступ **436**
6.3.1. Нормативно-правові гарантії прав людини **438**
6.3.2. Інституційні гарантії прав людини **445**
6.3.3. Процесуальні гарантії прав людини **450**
Висновки **455**
Список використаних джерел **455**
6.4. Право на справедливий суд та конституційна юрисдикція **456**
Вступ **456**
6.4.1. Природа конституції та право на справедливий суд **457**
6.4.2. Основні елементи права на справедливий суд
та конституційна юриспруденція **459**
6.4.3. Конституційний Суд України
і забезпечення права на справедливий суд **462**
Висновки **467**
Список використаних джерел **468**
**6.5. Належна правова процедура та конституційні
стандарти у кримінальному процесі** **470**
Вступ **470**
6.5.1. Матеріальна і процесуальна належна правова процедура **470**
6.5.2. Гарантії доступу до незалежного і безстороннього суду **471**
6.5.3. Правова визначеність і обґрунтовані очікування **472**
6.5.4. Принцип пропорційності: легітимність обмежень прав людини **473**
6.5.5. Основні процесуальні гарантії у світлі конституційних положень **474**
6.5.6. Процесуальні гарантії основних прав і свобод **475**
6.5.7. Структура громадянських прав як класичних
негативних прав та кримінальний процес **476**
6.5.8. Вимога судової перевірки обґрунтованості слідчих дій **479**
6.5.9. Обов'язок захисту і процесуальні гарантії прав людини **480**
Висновки **481**
Список використаних джерел **482**
6.6. Природа соціальних прав **483**
Вступ **483**
6.6.1. Позитивні обов'язки держави та соціальні права.
Природа соціальних прав **483**
6.6.2. Правомірні очікування та соціальні права **486**
6.6.3. Структура захисту соціальних прав **491**
Висновки **496**
Список використаних джерел **498**

РОЗДІЛ 7. МЕРЕЖИВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ ТА ГЛОБАЛЬНЕ ПРАВО **499**
7.1. Національний суверенітет та мереживо-центрична публічна влада **499**
Вступ **499**
7.1.1. Динамізм мереживо-центричної публічної влади: погляд з точки зору соціетального конституціоналізму **501**
7.1.2. Гетерархія сучасного суспільства та структура мереживо-центричної публічної влади **506**
7.1.3. Субсидіарність та мереживо-центрична структура публічної влади **512**
7.1.4. Мереживо-центрична публічна влада: глобалізація та глобальне право **515**
7.1.5. Права людини та мереживо-центрична публічна влада **518**
7.1.6. Легітимізація мереживо-центричної публічної влади **522**
Висновки **524**
Список використаних джерел **526**
7.2. Національні держави в умовах глобалізації **530**
Вступ **530**
7.2.1. Конституційні цінності та глобалізація: конституціоналізація міжнародного права **530**
7.2.2. Національний суверенітет та захист конституційних цінностей у контексті глобального права **533**
7.2.3. Конституційні засоби становлення глобального права **537**
Висновки **558**
Список використаних джерел **558**
7.3. Мереживо-центрична публічна влада та формування глобального права **561**
Вступ **561**
7.3.1. Конвергенція конституційного та міжнародного права **561**
7.3.2. Виклики глобалізації **563**
7.3.3. Недержавні форми творення права та передумови формування глобального права **564**
7.3.4. Судова практика у становленні міжнародного конституційного права **567**
7.3.5. Виклики глобалізації та криза світового порядку **568**
7.3.6. Субсидіарність та глобальне право **571**
Висновки **578**
Список використаних джерел **578**

АНОТАЦІЯ **580**

SUMMARY **590**

ДОДАТКИ **600**

Додаток 1. ЗАКОН УКРАЇНИ
Про внесення змін до Конституції України щодо передачі частини повноважень держави міждержавним і наднаціональним установам та інститутам **600**

Додаток 2. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
до проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України щодо передачі частини суверенних повноважень держави міждержавним і наднаціональним установам та інститутам» **605**

Додаток 3. ПРОЕКТ
Закон України «Про внесення змін до Закону України “Про судоустрій і статус суддів” щодо підготовки правників» **611**

БІБЛІОГРАФІЯ **622**

Книги, які можуть вас зацікавити

Український конституціоналізм: історія становлення та перспективи розвитку

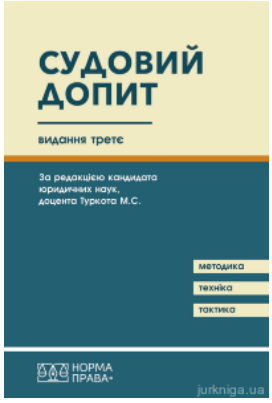

Судовий допит. Науково-практичний посібник. Видання третє

Без суда и следствия

Постижение права. Активация творческого мышления юриста

Эффект Квазимодо. Книга для юриста, который мыслит творчески

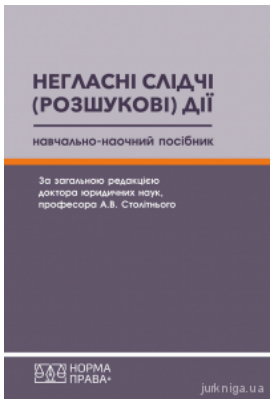

Негласні слідчі (розшукові) дії. Навчально-наочний посібник

Перейти до галузі права
Конституційне право

ЮРКНИГА
від теорії до практики

Перейти на сайт →